

НЕПРОПОЗИЦИОНАЛНАТА ОСНОВА НА МЕТАДИСКУРСА – ФАКТИ И МИТОВЕ

Донка Мангачева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме: Обзорната статия е посветена на трактовката на метадикурса в англоезичната лингвистика с фокус върху опорния и полемичен въпрос за отношението на явлението към пропозиционалното съдържание на дискурса. Проследяват се разсъжденията върху неговата същина като второстепенен, периферен, спомагателен пласт в речевото произведение с бегла информативност или като пълноценен компонент – извор на сведения от особено естество, свързано с процесите по изграждане и тълкуване на дискурса. При систематизацията на резултатите от подобрите проучвания се споделя мнение относно проникателността и адекватността на съответните подходи за обхващане на проблематиката и се оценява перспективността на застъпените тези за развитието на науката.

Ключови думи: метадикурс, дискурс, (не)пропозиционално съдържание, предмет на общуване.

Въведение

Метадикурсът е обект на дългогодишни и разнопосочни изследвания върху езиковата употреба, свързана с осмислянето на формата и композицията на речевото произведение и с контрола върху интерпретацията на вербалните послания в рамките на междуличностното взаимодействие. Явлението приковава вниманието на специалистите сравнително неотдавна – през 80-те години на XX век, но оттогава насам се задържа в оптиката на анализа на дискурса, приложната лингвистика, прагматиката и други сродни полета. В най-едри щрихи, под *метадикурс* обикновено се разбира *дискурс относно дискурса*¹ (discourse about discourse) [1; 2], който се реализира във вид на експлицитни коментари по създавания текст [3: 2]. Отличителните му маркери служат най-често за: указване на управлението на темата – включване/изключване на подтеми (*като начало ще говорим за...; сега ще преминем към...; да излезем от тази тема; няма да коментирам*); обозначаване на интра- и интертекстуални връзки

(*както видяхме/ще видим...; по думите на...*); дефиниране на принос към предмета на общуване – описание на собствени действия или програмиране на насрещни ответни действия (*въпросът ми е...; кажете с две думи...*); изясняване на структурата на конкретен принос към предмета на общуване – заявка за продължение (*ще кажа няколко неща...*), подреждане на изложението (*първо..., второ..., трето...*), онагледяване (*например...; да речем...*), извеждане на обобщение/заключение (*в общи линии...; в крайна сметка...; в заключение...; накрая...*); поясняване или коригиране на формулировка (*в смисъл...; имам предвид...*); изразяване на преценка относно начина на изразяване (*накратко...; по същество...; честно/грубо казано...*) или съдържанието/въздействието на изказа (*хубаво го каза...; не съм доволен от отговора; това, което казваш, е смешно/глупаво...*) и др.²

Прегледът на известната литература по проблематиката оставя впечатлението, че повечето концепции за метадискурса почиват на аксиоматичното разбиране, че той е „помощен“ пласт, който се наслажда върху „същинския“ (информативен, пропозиционално базиран) дискурс. Резултатът е показателен за стремежа на адресанта да направлява рецепцията на дискурса, и служи като крепечно звено между подателя, получателя и организацията на вербалното съобщение, респективно облика на речевия фрагмент. И в този доста разпространен общ възглед няма пункт, който да не е стимулирал продължителна и небезпредметна полемика, чиито изходни положения, етапи, застои и сполуки заслужават днешната обективна равностметка. В обилната и непрекъснато растяща научна продукция, уви, не се наблюдава единодушие по отношение на определението, обсега, устройството, проявленията и значението на самата категория.

Началото е поставено още с опитите за „отсяване“ на метадискурса от дискурса въобще, които стъпват на хипотезата за непропозиционалната природа на метадискурса. Това е първият основен въпрос пред учените – каква е сърцевината на явлението, който се дораздробява в няколко аспекта: правилно ли е да се смята, че метадискурсът е напълно лишен от пропозиционално съдържание (т.е. съдържание, което може да бъде окачествено като истинно или неистинно)³, къде минава границата между двата сегмента и каква е връзката между тях. После – какъв е точният обхват на феномена, трябва ли да приобщава изразяването на отношение към пропозицията, респективно описанието на извънезиковата действителност. Оттам възникват и усложнения в теоретичен и практически план. Начело са „плаващите“ критерии

за идентифициране на метадискурсивните елементи в текста и вариациите в групирането им – не е изведена постоянна съвкупност от езикови форми, с които се асоциира явлението, не е сигурно как следва те да бъдат открити и подредени. А схващането, че метадискурсът е добавъчен конструкт, произведен на първичния дискурс, тласка тълкуването на неговия статус в крайности – квалифицирането му като маловажен или обратно, жизненоважен компонент на речта. Така се стига до втория сериозен, пак отворен въпрос – какви са ролята и функциите на метадискурса в словесната интеракция, който се разклонява в комплексен контур: кои са причините за употребата му, какви са механизмите на пораждането му и ефектите от появата му.

При стремителния растеж на потока от информация по темата и липсата на консенсус в изказваните становища изглежда осезателна необходимостта от очертаване на състоянието на изкованата понастоящем теория, от засичане и преосмисляне на празните или спорните ниши в научното знание, от утвърждаване на ценните постижения в досегашните дирения с оглед на потенциалното им обединяване в надеждна изследователска програма. Задълбоченият прочит би бил интересен и полезен особено за филологическите среди, за които тясно специализираната материя е сравнително слабо позната, смътна и далечна. С това убеждение се пристъпва към предложения тук обзор. Той е посветен на трактовката на метадискурса по първия от гореспоменатите въпроси (с акцент върху англоезичната традиция), а именно мястото на явлението спрямо пропозиционалното съдържание на дискурса и съответно разсъжденията върху неговата същина като периферна и незначителна секция на текста и/или свръхпотребна брънка на рече-мисловната цялост.

Методология на изследването

В изложението нататък се поднасят резюмирано и систематизирано резултати от вече проведени проучвания върху набелязаното поле, като се споделя мнение относно проникателността и адекватността на съответните подходи при обхващането на проблематиката и се оценява перспективността на застъпените тези за развитието на науката. На подготвителен етап са извършени операции по търсене на актуални и релевантни източници и подбор на изходни факти – опорни теоретични постановки, а впоследствие е предприет качествен анализ. Предвид естеството на наблюдавания материал са приложени общонаучни методи на изследване, като абстрахиране и

конкретизация, сравняване на получената информация, обобщаване и други логически прийоми.

Резултати

Отношението между метадискурса и пропозиционалното съдържание (обичайно приравнявано към предмета на общуване) е засегнато още в най-ранната и съвсем бегла дефиниция на понятието, предложена от З. Харис [5]. Още тогава метадискурсът е характеризирани като натрупване извън т.нар. „основен материал“ на текста – набор от *ядра* (kernels), или информационни единици, извлечени от прости съобщителни изречения в утвърдителна форма и деятелен залог, които се отнасят до базовото съдържание на вербалния продукт. Накратко, не съществени сведения по централната тема, а коментари по опаковката.⁴ Смисълът, в който се ползва терминът днес в лингвистиката, търпи влиянието на различни научни направления и школи и се дооформя през следващия половин век в теоретико-приложната и дидактическата литература (помагала по академичен английски език, наръчници за писане на съчинения, усъвършенстване на стила и др.). В по-ранните трудове от периода е запечатана лека надменност – всичко, което прилича на нарочна авторова намеса в текста (например разяснение на смисъла, указание за интерпретацията на дадено послание и т.н.), се смята за излишество и празнотумство [6: 53 – 54, 125 – 130]. Това общо „подценяване“ на метадискурса е разбираемо за епохата – то е следствие от кардиналното възвеличаване на т.нар. *референциална, идеационна, или пропозиционална*, страна на текста, в която той не се вписва [7]. Всеприета е подялбата на лексикално-синтактичните езикови средства на такива с (взаимно отрицаващи се) пропозиционално или процедурно значение [8; 9], вследствие на което метадискурсивните показатели биват поголовно изключвани от фонда с ясен понятиен обем и прехвърляни в ресурсите с чисто техническа роля.

В същия дух първите по-сериозни опити за разбор на метадискурса се придържат плътно към идеята, че речевото произведение е многослойна смислова композиция, в която може да се отделят: а) самият предмет на съобщението (т.е. информацията, която авторът иска да предаде на получателя); б) спомагателна система за подаване на тази информация в най-удобен за адресата вид. Традиционно се приема, че дискурсът се разгръща на две основни равнища – пропозиционално и метадискурсивно. Приносите, осъществявани на първото ниво, са пряко ориентирани към темата на дискурса и разширяват и

насищат пропозиционалното съдържание, а тези на второто ниво само дават насоки за сортиране, тълкуване, оценяване и т.н. на споменатото пропозиционално съдържание, т.е. изпълняват вид посредничество между емитента, реципиента и насыщните данни [1; 10; 11; 12].

Ударното наслагване на определения, в които се отстоява контраст спрямо предмета на общуване, е допринесло за трайното отъждествяване на метадискурса с придатък към *първичния*, респективно *първостепенен дискурс* (primary discourse) [10; 11; 13; 14]. Дихотомията между базова и допълваща част на текста, при която се отдава първенство на фактуалната (фактографична) информация, за съжаление, се отразява и върху изводите относно присъствието и функциите на метадискурса – те се движат около представата за второстепенен, страничен, неинформативен приток в словесния обмен.

С течение на времето обаче лингвистите започват да се усъмняват в постулираната строга граница между пропозиционално и непропозиционално измерение на дискурса и конкретно – в обвързването на метадискурса със стойности, непроверими по отношение на условията за истинност, оттам – и в импликацията за неговата незначимост [3; 15; 16; 17: 146 – 148; 18]. Основателно се поставя въпросът дали точно понятието *пропозиционален*, с твърда почва в логиката, синтаксиса и семантиката по повод отразяването на извънезиковата действителност, е толкова надеждно при описанието на феномен с подчертано прагматичен заряд, какъвто е метадискурсът. Има се предвид, че пропозиционални, т.е. истинни или не, може да бъдат само декларативните изреченски конструкции, а те представляват едва част от структурното разнообразие на речевите единици. Затова, когато се обсъждат съдържанието на дискурса и потенциалът на неговите градивни блокове въобще, с признака трябва да се борави предпазливо. И още: дефинирането на метадискурса като непропозиционално съдържание влече снизходителното му окачествяване като вид притурка към изложението – синтактично факултативно, следователно лесно и механично отстранимо пустословие, което пък отвежда до опростенческо приравняване на дискурса към текст. Но по-голямата неприятност е друга – тя изпъква в „полевата“ работа. Оказва се, че даже да бъде спазвана, строгата подялба между пропозиционално и непропозиционално съдържание не служи безотказно, особено в спонтанната реч [19: 170 – 173]. Като начало, сепаративният почин нерядко „затъва“ в езиковата материя –

метадискурсът невинаги може да бъде отчленен непоколебимо от „пълноценния“ по презумпция слой в речта – понякога той просто „дифундира“ в пропозиционалното съдържание [20: 99]. Колкото до специализацията на вероятните му изразни средства, винаги се прави уговорката, че в зависимост от ситуацията даден фрагмент някой път може да бъде причислен към метадискурса, а друг път – не [10: 49; 21; 22: 218; 23]. После, ако се сложи знак за равенство между метадискурса и непропозиционалното съдържание, от анализа биха отпаднали редица средства, които принципно отговарят на характеристиката *дискурс относно дискурса*, но се класифицират като изреченски, респективно пропозиционални форми. Подобно насилствено, изкуствено свиване на категориалния ресурс би изкривило научната картина на анализирания явление. И действително, ако за отличителен белег на споменатите елементи се приеме тяхното предназначение (в случая сводимо най-общо до коментиране на текущия дискурс, паралелно на предмета на общуване), е видно, че метадискурсът може да бъде реализиран под различни езикови форми, включително пропозиционални [3: 212; 18; 24]. При това положение, щом като поне някои маркери на метадискурса, поне при някакви обстоятелства подлежат на преценка от гледна точка на истинността, изначалното обещаващо допускане за присъщата им непропозиционалност рухва [16]. Накратко, критерият за истинност не е релевантен, когато се изхожда от функцията на даден израз, и не е подходящ „пробен камък“ за идентифициране на метадискурсивния инструментариум, защото би бил подвеждащ, а и на практика често бива опровергаван [3: 210; 25].

Отделно, според някои учени квалифицирането на метадискурса като второстепенен продукт, като част от хипотезата за неговата непропозиционалност, автоматично (и неоправдано) принизява явлението [16], докато то има решаващ принос към „интегралния процес на комуникиране на смисъла“ [21] и е едва ли не насъщно за интерпретацията на дискурса [22: 14] и функционирането на текста в речевата ситуация. Твърди се уверено, че *мета*елементите може да се използват и с информационна цел, дори сведенията, които внасят, са понякога по-важни за интеракцията, отколкото самият предмет на общуване [15; 17: 147]. Оттам метадискурсът бива обрисован като дискурс от по-висш ранг, надстроен спрямо останалото комуникирано съдържание и върховен в йерархията на отпращаните послания [26]. Цитираните тези се изправят срещу отъпканото схващане за „господството на съобщението“, срещу мирогледа, че основната

функция на езика е да предава информация относно извънезиковата действителност, а всичко друго е куха подробност [27] – в това число референцията към самия дискурс. Радикалната реакция гравитира, макар и не изрично заявено, около следните предизвикателни, отчетливи към днешна дата неизвестни. Как при предполагаемата си нищожност метадискурсът би успял да обогати първичния дискурс по такъв начин, че да образуват вкупом (но само тогава) разбираемо рече-мисловно произведение с органично вплетен контекст? И наистина ли без тези привидно „орнаментални“ детайли, сам по себе си пропозиционалният фундамент на дискурса не е понятен и пълнотоен? Ако е така по принцип, защо метадискурсът има избирателна употреба, а често и неуловима реализация – в разрез с приписваната си значимост? И накрая, в какво именно се изразява неговият извънреден, незаменим принос? Тези и други сходни въпроси все още не са получили изчерпателен, категоричен отговор – за тях бъдещите изследвания трябва да продължат подстъпа към равнища, на които действителността губи нагледност, и да докажат своята евристична ценност, като се отърсят от догматичното приемане на актуални за момента концепции, като не прескачат данните и аргументите, които могат да ги опровергават, или пък, когато се натъкнат на други, неустановени факти, да съумеят благополучно да ги преработят – така, както се препоръчва в „златното сечение“ на философията на науката [28].

Заклучение

Метадискурсът е една от притегателните теми в съвременната лингвистика, по които не цари единомислие – предмет на разисквания и до днес са същията, границите и ролята на този специфичен феномен. През последните 50 години представата за него еволюира чувствително – от баластен и спестим атрибут на словесното изложение до изключителен фактор за разбирането на дискурса. Отправната точка за този мах е недоизясненото отношение между метадискурса и пропозиционалното съдържание на дискурса.

Равносметката от изнесените дотук теоретични възгледи е, че въпросното отношение е сложно и далеч не привативно, а обвързането на метадискурса с непропозиционални съставки на речевото произведение изглежда проблематично – и заради безрезервния избор на критерий, и заради евентуалните последствия от ревностното му прилагане, критични най-вече за анализа на реален емпиричен материал. Прибързано и повърхностно е обобщението, че метадискурсът може да бъде

отграничен непоколебимо от дискурсивната тъкан и да бъде противопоставен на останалото, изграждащо предмета на общуване, като маргинална и пренебрежима конфигурация. Той е вторично, производно явление дотолкова, доколкото се „захранва“ от водещата тема на вербалния обмен и я съпътства, пропивайки се в нейната текстуализация – тук широко разпространената позиция е издържана и меродавна. В информационно отношение обаче е извор на ценни сведения от особено естество, свързано с рече-мисловните процеси по двустранното изграждане и тълкуване на дискурса, и има своеобразна стойност на равнището на социалното взаимодействие.

Описаните разсъждения по този дискуссионен център в езикознанието, обобщенията по повдигнатите въпроси и очертаните допълнителни вектори остават открити за диалог и за преценка от страна на почитаемата академична общност.

Бележки

¹ Всички извадки от чуждоезични източници са преведени от мен. – Бел. авт.

² Примерите са само илюстративни. – Бел. авт.

³ Пропозицията може да бъде утвърждавана, отричана, подлагана на съмнение, опровергавана, отстоявана и т.н., т.е. може да бъде истинна (truth-conditional) [4].

⁴ Любопитното е, че самият Харис отдава много малко значение на явлението, защото го разполага в покрайнината на разработваната система – в модела му за извличане на информация то е отделено в нулева категория и е споменато едва няколко пъти. По-късният бум на изследванията по темата е обусловен от общия подем на анализа на дискурса през втората половина на XX век.

References/Литература

1. **Vande Kopple**, W. J. Some exploratory discourse on metadiscourse. – In: *College Composition and Communication*, Vol. 36, 1985, pp. 82 – 93.
2. **Mauranen**, A. Discourse reflexivity and international speakers – How is it used in English as a lingua franca? – In: *Jezik in slovstvo*, Vol. 52(3 – 4), 2007, pp. 1 – 19.
3. **Ädel**, A. Metadiscourse in L1 and L2 English. John Benjamins, Amsterdam, 2006.
4. **Halliday**, M. A. K. An Introduction to Functional Grammar. Edward Arnold, London, 1994.
5. **Harris**, Z. S. Computable syntactic analysis. Transformations and Discourse Analysis Project (TDAP), 15. Department of Linguistics, the University of Pennsylvania, Philadelphia, 1959.
6. **Williams**, J. M. Style: Toward Clarity and Grace (with two chapters coauthored by Gregory G. Colomb). University of Chicago Press, Chicago, 1990.
7. **Vande Kopple**, W. J. Metadiscourse and the Recall of Modality

- Markers. – In: *Visible Language*, Vol. XXII, 1988, pp. 233 – 272.
8. **Blakemore**, D. *Semantic Constraints on Relevance*. Blackwell, Oxford, 1987.
9. **Blakemore**, D. *Relevance and Linguistic Meaning: The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers*. Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
10. **Crismore**, A. *Talking with Readers: Metadiscourse as Rhetorical Act*. Peter Lang, New York, NY, 1989.
11. **Crismore**, A., R. **Markkanen**, M. S. **Steffensen**. Metadiscourse in persuasive writing: A study of texts written by American and Finnish university students. – In: *Written Communication*, Vol. 10, 1993, pp. 39 – 71.
12. **Markkanen**, R., M. S. **Steffensen**, A. **Crismore**. Quantitative contrastive study of metadiscourse: Problems in design and analysis of data. – In: *Papers and Studies in Contrastive Linguistics*, Vol. 28, 1993, pp. 137 – 151.
13. **Crismore**, A. *Metadiscourse: What it is and how it is used in school and non-school social science texts (Technical Report № 273)*. University of Illinois at Urbana-Champaign, Center for the Study of Reading, Champaign, 1983.
14. **Crismore**, A., R. **Farnsworth**. Metadiscourse in popular and professional science discourse. – In: *The Writing Scholar: Studies in Academic Discourse*, Nash, W. (Ed.). AGE, Newbury Park, CA, 1990, pp. 118 – 136.
15. **Schiffrin**, D. Meta-talk: Organizational and evaluative brackets in discourse. – In: *Sociological Inquiry*, Vol. 50, 1980, pp. 199 – 236.
16. **Mao**, L. R. I conclude not: Toward a pragmatic account of metadiscourse. – In: *Rhetoric Review*, Vol. 11, 1993, pp. 265 – 289.
17. **Mauranen**, A. *Cultural Differences in Academic Rhetoric: A Textlinguistic Study*. Peter Lang, Frankfurt am Main, 1993.
18. **Ifantidou**, E. The semantics and pragmatics of metadiscourse. – In: *Journal of Pragmatics*, Vol. 37, 2005, pp. 1325 – 1353.
19. **Sanderson**, T. *Corpus, Culture, Discourse*. Gunter Narr Verlag Tübingen, Tübingen, 2008.
20. **Nash**, W. *An uncommon tongue*. Routledge, London, 1992.
21. **Hyland**, K., P. **Tse**. Metadiscourse in academic writing: A reappraisal. – In: *Applied Linguistics*, Vol. 25(2), 2004, pp. 156 – 177.
22. **Hyland**, K. *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. Continuum, London, 2005.
23. **Vande Kopple**, W. J. The Importance of Studying Metadiscourse. – In: *Applied Research in English*, Vol. 1(2), 2012, pp. 37 – 44.
24. **Luukka**, M.-R. Metadiscourse in Academic Texts. – In: *Text and Talk in Professional Contexts. Selected Papers from the International Conference “Discourse and the Professions”*, Uppsala, 26 – 29 August

- 1992, Gunnarsson, B.-L., P. Linell, B. Nordberg (Eds.). ASLA, The Swedish Association of Applied Linguistics, Uppsala, 1994, pp. 77 – 88.
25. **Taavitsainen**, I. Metadiscursive practices and the evolution of early English Medical writing (1375 – 1550). – In: *Corpora galore: Analyses and techniques in describing English*. Papers from the 19th International Conference on English language research on computerized corpora (ICAME 1998), Kirk, J. M. (Ed.). Rodopi, Amsterdam/Atlanta, 2000, pp. 191 – 207.
26. **Mao**, L. R. Metadiscourse. – In: *Encyclopedia of Rhetoric and Composition: Communication from Ancient Times to the Information Age*, Enos T. (Ed.). Routledge, New York, 2011, pp. 436 – 438.
27. **Mauranen**, A. Discourse Reflexivity – A Discourse Universal? The Case of ELF. – In: *Nordic Journal of English Studies*, Vol. 9(2), 2010, pp. 13 – 40.
28. **Smart**, J. J. C. Philosophy and Scientific Plausibility. – In: *Mind, Matter, and Method. Essays in Philosophy and Science in Honor of Herbert Feigl, Feyerabend, P. K., G. Maxwell* (Eds.). University of Minnesota Press, Minneapolis, 1966, pp. 377 – 390.

За автора

Донка Мангачева е доцент, преподавател в Катедра „Испанистика“, Факултет по класически и нови филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, ръководител на МП „Приложна лингвистика“. Изследователските ѝ интереси са в областта на общото и съпоставителното езикознание, теорията и философията на езика, прагматиката, анализа на дискурса/разговора, стилистиката, комуникологията и др.

За контакт с автора: mangacheva@uni-sofia.bg

THE NON-PROPOSITIONAL BASIS OF METADISCOURSE – FACTS AND MYTHS

Donka Mangatcheva

Sofia University St. Kliment Ohridski

Abstract: The review study is devoted to the conceptualization of metadiscourse in Anglophone linguistics with a focus on the fundamental and polemical question about the relation of the phenomenon to the propositional content of discourse. Furthermore, duly considered are the reflections on the essence of metadiscourse as a secondary, peripheral, auxiliary layer in speech outcome with cursory informativeness or as a full-fledged component – a special data source related to the processes of construction and interpretation of discourse. The systematization of the selected studies results is extended by an estimation of the insight and adequacy of the relevant approaches in covering the issue and by an evaluation of the perspective of the advocated theses for the science development.

Keywords: metadiscourse, discourse, (non-)propositional content, topic.

About the Author

Donka Mangatcheva, Assoc. Prof., PhD, is a lecturer at the Department of Hispanic Studies, Faculty of Classical and Modern Philologies, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, head of the MA Program in Applied Linguistics. Research interests area: General and Comparative Linguistics, Theory and Philosophy of Language, Pragmatics, Discourse Analysis, Conversation Analysis, Stylistics, Communicology etc.

To contact the Author: mangacheva@uni-sofia.bg